

Tomasz Warchol*

NOWY MODEL EDUKACJI W SPOŁECZEŃSTWIE INFORMACYJNYM

Streszczenie

W artykule zaprezentowano rozwój społeczeństwa informacyjnego skupiający się na jego najważniejszych cechach i funkcjach, które muszą znaleźć odzwierciedlenie w zakresie współczesnej edukacji. Na podstawie przedstawionej charakterystyki dokonano próby określenia nowego modelu edukacyjnego opracowanego według wytycznych *Raportu J. Delorsa*, który zakłada cztery filary wiedzy. Wymienione i wskazane filary stają się wyznacznikiem dla kształcenia w społeczeństwie informacyjnym. Do opracowanego teoretycznego modelu wskazano praktyczne formy organizacji kształcenia, które pozwalają na realizację jego założeń.

Słowa kluczowe: społeczeństwo informacyjne, edukacja pozaformalna, nieformalna

Wstęp

Rozwój społeczeństwa informacyjnego oddziałuje na wszystkie dziedziny życia ludzkiego. Szczególnie ważna z punktu widzenia rozwoju społeczeństwa wydaje się edukacja, gdyż jej zadaniem jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie, jak również oddziaływanie na ich dalszy rozwój. Trudno jest jednak wyobrazić sobie ucznia prawidłowo przygotowanego do życia w społeczeństwie informacyjnym, jeśli tradycyjna szkoła nie jest adekwatnie dostosowana do prowadzenia procesu nauczania-uczenia się. Głównie dotyczy to wyposażenia szkół w nowoczesne środki dydaktyczne, technologie informacyjne i właściwie wykwalifikowaną kadrę, która jest w stanie uczyć korzystania z technologii i wykorzystywać ją w trakcie swojej pracy. Trudno jest również przygotować ucznia do życia w społeczeństwie informacyjnym tak, aby posiadał on ciągle aktualną wiedzę i umiejętności, jeśli rozwój społeczeństwa następuje logarytmicznie. Rozwiązania wskazanych pro-

* Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: twarchol@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0002-7978-8149.

blemów poszukuje się w pozaszkolnych formach kształcenia, które realizują założenia *Deklaracji bolońskiej*, jak również wpisują się w podstawowe filary uczenia się wyróżnione w raporcie przez J. Delorsa.

Charakterystyka społeczeństwa informacyjnego

Przemiany cywilizacyjne obejmujące w głównej mierze obszar techniczny spowodowały zmiany w sposobie życia oraz postrzeganiu otaczającej nas rzeczywistości. Rozwój nowoczesnych technologii wymusił znaczące przeobrażenia gospodarcze, techniczne, kulturowe i polityczne, wskazując tym samym na realne zmniejszenie znaczenia przypisywanego dobrom materialnym na rzecz niematerialnych czynników, takich jak informacja i wiedza¹.

Przemiany te doprowadziły do powstania cywilizacji informacyjnej, w której to informacja jest towarem najwyższej wagi, a posiadanie jej stanowi klucz do rozwiązania wielu problemów i zagadnień². Konstytuujące ją społeczeństwo informacyjne jest jednym z fenomenów współczesności, który nadal stanowi frapujący obiekt poznania, wymagający interdyscyplinarnej, holistyczno-systemowej postawy wobec zmieniającej się, szczególnie pod wpływem rozwoju technologicznego, rzeczywistości społecznej. Zawiera bowiem w sobie niejednoznaczność, dwoistość, cechy pozytywne i negatywne jednocześnie, stwarza szanse rozwojowe ludzkości, lecz zarazem przynosi wyzwania i zagrożenia w różnych wymiarach i obszarach.

Inicjatywa powstania społeczeństwa informacyjnego rozpoczęła się w Japonii. To właśnie tu w 1963 roku po raz pierwszy sformułowania „społeczeństwo informacyjne” użył T. Umesao w publikacji dotyczącej ewolucji teorii społeczeństwa opartego na przemysłach informacyjnych, a w 1968 roku K. Koyama w pracy *Introduction to Information Theory*³. Pierwsze próby zdefiniowania tego rodzaju społeczeństwa zostały podjęte przez OECD w 1975 roku. Pojęcia „społeczeństwo informacyjne” zaczęto używać w kontekście przyszłej gospodarki, która będzie uzależniona od informacji, i to właśnie informacja będzie stanowiła dużą część większości dóbr i usług, a działania informacyjne będą intensywnie i w znaczącym stopniu charakteryzować gospodarstwa domowe obywateli

¹ K. Tuczyński, *Technologiczna transformacja społeczna w aspekcie edukacji akademickiej*, „Polityka i Społeczeństwo”, 2021, nr 4, s. 145.

² W. Krztoń, *XXI wiek – wiekiem społeczeństwa informacyjnego*, „Modern management review”, 2015, nr 3, s. 102.

³ W. Furmanek, *Ogólna charakterystyka przemian cywilizacyjnych*, „Dydaktyka Informatyki”, 2004, nr 1, s. 20.

i edukację⁴. Większy rozgłos nadano temu pojęciu w latach 1993–1999 w Unii Europejskiej dzięki niemieckiemu komisarzowi M. Bangemanowi, który opublikował raport *Europa a społeczeństwo globalnej informacji – zalecenia dla Rady Europejskiej*⁵.

Raport zawierał dziesięć inicjatyw mających na celu rozwój nowoczesnych technik teleinformatycznych, do których należą:

- telepraca, czyli forma pracy, która odbywa się poza urzędem za pomocą środków komunikacji elektronicznej⁶,
- szkolenia na odległość,
- zintegrowany system informacji o nauce i szkolnictwie wyższym,
- usługi teleinformatyczne dla małych i średnich przedsiębiorstw,
- zarządzanie ruchem drogowym,
- kontrola ruchu powietrznego,
- sieci na użytek sektora zdrowia,
- komputeryzacja sektora zamówień publicznych,
- transeuropejska sieć administracji publicznej,
- infostrada, czyli globalna sieć komunikacyjna integrująca Internet, sieć kablową oraz inne media elektroniczne w obszarach miejskich⁷.

W dalszych etapach rozwoju Komitet Integracji Europejskiej, będący naczelnym organem administracji rządowej do spraw programowania i koordynowania polityki w sprawach związanych z integracją Polski z Unią Europejską oraz programowania i koordynowania działań dostosowawczych Polski do standardów europejskich, jak również dopasowywania działań administracji państwowej w zakresie otrzymywanej pomocy zagranicznej⁸, sformułował następujące cechy dla społeczeństwa informacyjnego:

- wysoko rozwinięty sektor usług, takich jak: bankowość, finanse, telekomunikacja, informatyka, badania, rozwój i zarządzanie,
- gospodarka oparta na wiedzy,
- wysoki poziom skolaryzacji społeczeństwa, czyli stosunku liczby wszystkich osób uczących się na danym poziomie do całej populacji

⁴ J. Papińska-Kacperk, *Nowa epoka – społeczeństwo informacyjne* [w:] *Spoleczeństwo informacyjne*, red. J. Papińska-Kacperk, Warszawa 2008, s. 17.

⁵ S. Buregwa-Czuma, K. Garwol, *Definicje, właściwości i funkcje społeczeństwa informacyjnego*, „Dydaktyka Informatyki”, 2011, nr 6, s. 33.

⁶ W. Furmanek, *Humanistyczna pedagogika pracy. Praca człowieka w cywilizacji informacyjnej*, Rzeszów 2014, s. 213.

⁷ A. Szewczyk, *Spoleczeństwo informacyjne – nowa jakość życia społecznego* [w:] *Spoleczeństwo informacyjne – problemy rozwoju*, red. A. Szewczyk, Warszawa 2007, s. 17.

⁸ Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. – Komitet Integracji Europejskiej (Dz.U. 1996, nr 106, poz. 494).

osób będących w wieku nominalnie przypisanym poziomowi kształcenia⁹,

- rosnące w strukturze zawodowej znaczenie specjalistów i naukowców,
- olbrzymi rozmiar przepływu informacji,
- postępujący proces decentralizacji państwa,
- renesans społeczności lokalnej¹⁰.

Wskazane przez KIE cechy społeczeństwa informacyjnego uzupełnione zostały o czynności, które w społeczeństwie informacyjnym stanowią czynności podstawowe:

- wytwarzanie informacji – jest bezpośrednio związane z masowym charakterem informacji, zapotrzebowaniem na nią i jej wykorzystywaniem,
- przechowywanie informacji – wskazuje na jej techniczne aspekty gromadzenia i magazynowania,
- przetwarzanie informacji – dotyczy standardów umożliwiających ujednolicony opis i wymianę informacji,
- przekazywanie informacji – polega na podaniu informacji dalej bez konieczności uwzględnienia barier czasu i przestrzeni,
- pobieranie informacji – daje możliwość swobodnego korzystania z informacji przez wszystkich zainteresowanych,
- wykorzystanie informacji – odnosi się do zasobów Internetu jako otwartego i nielimitowanego źródła informacji, które staje się najważniejszą cechą społeczeństwa informacyjnego¹¹.

Wymienione czynności bezpośrednio łączą się z kompetencjami informacyjnymi, które definiowane są jako umiejętności wyszukiwania i wykorzystywania informacji, czyli kluczowe umiejętności dla procesu uczenia się w społeczeństwie informacyjnym. Określone są jako jedne z najważniejszych w obszarze edukacji i życia społecznego. Warunkują efektywny proces uczenia się, prowadzenia badań naukowych, refleksji naukowej, tworzenia wiedzy i decydują o jakości funkcjonowania człowieka w życiu zawodowym i codziennym. Konieczność posiadania i kształcenia tychże kompetencji dostrzeżono, proklamowano i nadal proklamuje się w wielu międzynarodowych dokumentach (m.in. w deklaracji grunwaldzkiej, deklaracji praskiej, proklamacji aleksandryjskiej, agendzie paryskiej, deklaracji fezkiej, deklaracji moskiewskiej, deklaracji paryskiej, deklaracji z Rygi, deklaracji z Seulu)¹².

⁹ *Współczynnik skolaryzacji*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl> (14.04.2022).

¹⁰ S. Buregwa-Czuma, K. Garwol, *op. cit.*, s. 34.

¹¹ A. Szewczyk, *op. cit.*, s. 17.

¹² M. Skibińska, *Information Literacy – A Review of the Development Trends of the Information Literacy Concept*, „Przegląd Badań Edukacyjnych”, 2021, nr 34, s. 182.

Poziom kompetencji informacyjnych świadczy o kulturze informacyjnej, która optymalizuje pracę intelektualną, upraszcza komunikację, a przede wszystkim wspomaga generowanie wiedzy. Kultura informacyjna dostarcza ponadto sposobów dzielenia się wiedzą i doświadczeniami, zarówno indywidualnymi, jak i zbiorowymi, dzięki czemu rozwiązywanie problemów społecznych staje się łatwiejsze; dlatego należy uczyć posługiwania się informacją¹³.

Omawiane społeczeństwo oprócz wskazanych wyżej cech, czynności, kompetencji spełnia szereg funkcji, które zostały wyróżnione w publikacji S. Buregwy-Czumi i K. Garwol. Są to funkcje:

- edukacyjna – mająca na celu uświadomienie społeczeństwu ważnej roli edukacji w podnoszenia swoich kwalifikacji oraz upowszechnianiu swojej wiedzy naukowej,
- komunikacyjna – stwarzająca możliwości harmonijnego komunikowania się i funkcjonowania wielu różniących się od siebie grup w obrębie jednej całości, jaką jest społeczeństwo informacyjne,
- socjalizacyjna i aktywizująca – dzięki której osoby czasowo lub stale wyłączone z możliwości swobodnego funkcjonowania w społeczeństwie mogą wykorzystywać swój potencjał poprzez telepracę; w szczególności funkcja ta skierowana jest do osób niepełnosprawnych, przewlekle chorych oraz matek wychowujących dzieci,
- partycypacyjna – adresowana do osób biorących udział w życiu politycznym i korzystających ze swojego prawa wyborczego poprzez udział w debatach publicznych, możliwości głosowania przez sieć,
- organizacyjna – której zadaniem jest stworzenie warunków sprzyjających rozwojowi konkurencji na różnych rynkach i możliwości funkcjonowania na nich wszystkich grup społecznych,
- ochronna i kontrolna – która ma znaczenie w ochronie obywateli i instytucji państwowych przed przestępczością wirtualną¹⁴.

Wymienione elementy składają się na charakter społeczeństwa informacyjnego, w którym informacja jest elementem najważniejszym, można powiedzieć – bogactwem współczesnego świata.

Istotną rolę w omawianym społeczeństwie informacyjnym odgrywiają technologie informacyjno-komunikacyjne, które stanowią połączenie technologii informatycznej z technologiami pokrewnymi i obejmują swoim zakresem: komputery, informatykę i komunikację. Technologie

¹³ W. Babik, *Kultura informacyjna – spojrzenie z punktu widzenia ekologii informacji* [w:] *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym – teoria i praktyka*, red. H. Batorowska, Z. Kwiasowski, Kraków 2016, s. 45–53.

¹⁴ S. Buregwa-Czuma, K. Garwol, *op. cit.*, s. 33.

informacyjne zmieniają pracę człowieka w wymiarze cywilizacyjnym i kulturowym w aspekcie oczekiwań społecznych, a także w zakresie edukacji¹⁵. Tak ukształtowane społeczeństwo musi posługiwać się właściwym systemem kształcenia, aby każdy uczeń, członek społeczeństwa wiedział, jak korzystać z wysoko rozwiniętych technologii informacyjno-komunikacyjnych, jak również potrafił wykonywać podstawowe czynności przetwarzania, obróbki i wykorzystywania informacji. Przedstawiony charakter społeczeństwa wymusza szerokie zmiany w kontekście edukacji na wszystkich etapach edukacji, dlatego w takim społeczeństwie niezbędne jest określenie nowego modelu edukacyjnego, który wpisuje się w powyższe aspekty społeczeństwa informacyjnego.

Nowy model edukacyjny

Przedstawione charakterystyczne cechy społeczeństwa informacyjnego wymagają stworzenia modelu edukacyjnego, który wpisuje się w założenia sformułowane przez Międzynarodową Komisję do spraw Edukacji XXI wieku, która powstała w 1993 roku z inicjatywy Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*). Komisja miała za zadanie opracowanie założeń dla kształcenia w XXI wieku. Przewodniczenie tej komisji powierzono Jacques'owi Delorsowi, a efekty pracy przedstawiono w *Raporcie J. Delorsa* z 1996 roku, który pomimo upływu czasu ciągle stanowi ważny dokument w zakresie kształcenia w społeczeństwie informacyjnym.

W *Raporcie* przedstawiony został obraz edukacji, w której każdy może poznać dynamikę świata, innych ludzi i przede wszystkim mieć możliwość poznania siebie samego¹⁶. *Raport* zwraca uwagę, że współczesna edukacja powinna mieć charakter kognitywno-humanistyczny, w którym uczniowie otrzymują mapy i busole, i z ich użyciem będą podróżować po współczesnym świecie. Taki charakter kształcenia pozwala na lepsze, pogłębione zrozumienie zjawisk, a zarazem poszukiwanie niezbędnych informacji. Kształcenie w takiej formie staje się interaktywne, uczy pracy zespołowej i negocjacji¹⁷. *Raport J. Delorsa* zwraca uwagę na cztery filary wiedzy, według których powinno się budować nowoczesny model edukacyjny:

¹⁵ W. Walat, *Poszukiwanie nowego modelu edukacji w oparciu o idee kognitywizmu i konstruktywizmu*, „Edukacja – Technika – Informatyka”, 2010, nr 1, s. 28.

¹⁶ *Raport Delorsa*, Polski Komitet ds. UNESCO, <https://www.unesco.pl> (8.01.2022).

¹⁷ W. Walat, *Architektoniczna przestrzeń edukacyjna w wymiarze nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych*, „Szkoła – Zawód – Praca”, 2017, nr 14, s. 13.

- uczyć się, aby wiedzieć (*learn to know*),
- uczyć się, aby działać (*learn to do*),
- uczyć się, aby żyć wspólnie (*learn to life*),
- uczyć się, aby być (*learn to be*)¹⁸.

Pierwszy z filarów skupia się na obecnym charakterze edukacji, która powinna w szczególności uczyć obsługi narzędzi wiedzy, a one pozwoliłyby uczniowi na odnalezienie się we współczesnym świecie. Edukacja ma za zadanie nauczyć, jak odnajdywać informacje, gdyż nie można wiedzieć wszystkiego i mieć nieskończonej wiedzy. Kształcenie powinno wyposażać wszystkich w odpowiednie pojęcia, narzędzia i metody adekwatne do postępu wiedzy i paradygmatów epoki. W filarze tym zwrócono uwagę na zdobywanie wiedzy, które powinno koncentrować się na trenowaniu uwagi, pamięci i myślenia.

W *Raporcie J. Delorsa* zapisano, że uczenie się może przybierać różne formy i wykorzystywać również przypadkowo pojawiające się okazje do uczenia się. Błędem jest uważanie, że nasza pamięć jest współcześnie niepotrzebna. Owszem, trzeba dokonywać selekcji danych do wyuczenia się „na pamięć”, ale też starannie kultywować asocjacyjną zdolność zapamiętywania, właściwą wyłącznie człowiekowi, która jest nieredukowalna do automatyzmu, a wręcz przeciwnie – stanowi ona silny element edukacji i powinna być trenowana od najmłodszych lat np. poprzez gry pamięciowe, powtarzania sekwencyjne, odtwarzania sekwencyjne obrazków i zdjęć, rozwiązywanie krzyżówek, łamigłówek i zagadek¹⁹. Różne pozycje naukowe wskazują także na to, że ciąg mediatyzowanych informacji szybko następujących po sobie szkodzi pamięci i myśleniu, zaburza proces spostrzegania²⁰.

Podsumowaniem analizowanego filaru edukacji niech będzie cytat: „Pierwszy rodzaj edukacji można uznać za udany, jeśli da ona impuls i podstawy umożliwiające kontynuowanie nauki przez całe życie, w pracy, lecz również poza pracą”²¹. W społeczeństwie informacyjnym istotne więc staje się samodzielne dążenie do wiedzy i inspirowanie nowymi wiadomościami i umiejętnościami.

Drugą składową nowego modelu edukacji jest filar dotyczący uczenia się, aby działać. W filarze tym główny nacisk kładzie się na „potrzebę kształcenia, by móc w przyszłości podjąć pracę i działać”²², a także na

¹⁸ *Raport Delorsa...*

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ I.B. Czajkowska, *Oddziaływanie mass mediów i hipermediów – szanse i zagrożenia*, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna”, 2005, nr 1, s. 231–232.

²¹ *Raport Delorsa...*

²² M. Rynkowska, *Raport GumeTree 2017, Aktywni+, Przyszłość rynku pracy.*

to, „jak przystosować edukację do przyszłej pracy, skoro jej ewolucji nie sposób dokładnie przewidzieć”²³. Współcześnie w okresie rozwoju gospodarki innowacyjnej powinno się tworzyć nowe koncepcje i rozwiązania edukacyjne, takie jak: kształcenie z wykorzystaniem zewnętrznych instytucji edukacyjnych, uczelni, miejsc o charakterze wspierającym edukację, np. firm szkoleniowych, które pozwolą na podniesienie wiedzy i umiejętności i znalezienie nowego miejsca pracy. Dodatkowo podkreślono, że nie trzeba uczyć się rzeczy już znanych, ale warto na nich budować nowe struktury wiadomości i umiejętności.

W obecnym społeczeństwie informacyjnym nie mają znaczenia kwalifikacje, liczą się kompetencje ze względu na coraz większą potrzebę zastępowania czynności typowo fizycznych intelektualnymi, pozwalającymi na kierowanie maszyną, lub prace koncepcyjne, ponieważ maszyny stają się „mądre”, a praca dematerializuje się. W związku z tym edukacja powinna stwarzać środowisko, w którym uczeń zdobywa konkretne kwalifikacje²⁴.

W nowym modelu edukacji trzeba zwrócić uwagę na działalność informacyjną i komunikacyjną uczenia się, tak ważną w coraz szybciej rozwijającym się sektorze usługowym. Nie można także zapomnieć o rozwoju relacji interpersonalnych, które gwarantują poprawną relację materia – technika²⁵.

Raport zwraca uwagę na kooperację pomiędzy sektorem formalnym i nieformalnym podmiotów. Głównie chodzi o współpracę niezależnych podmiotów, gdyż może ona mieć zarówno formalny (oparty na pisemnych umowach), jak i nieformalny charakter. Kontakty nieformalne mogą towarzyszyć zawieraniu sformalizowanych porozumień. W takim wypadku pozwalają na przykład na łatwiejsze rozwiązanie kwestii spornych czy nieporozumień, które mogą wystąpić w trakcie realizacji umowy, a których nie można było przewidzieć lub ująć w umowie. Jest to to możliwe dzięki budowaniu w ramach nieformalnych interakcji zaufania międzyorganizacyjnego²⁶.

²³ N.G. Pikuła, K. Białożyty, *Edukacja calożyciowa – z perspektywy emerytowanych nauczycieli* [w:] *Edukacja i praca nauczyciela a ciągłość i zmiana – konteksty empiryczne*, red. N.G. Pikuła, K. Białożyty, J. Madalińska-Michalak, Kraków 2017, s. 185.

²⁴ A. Pogorzelska, *Zagadnienie kompetencji zawodowych w kontekście zachowań transgresyjnych – informacja z badań*, „Szkoła – Zawód – Praca”, 2016, nr 12, s. 183–185.

²⁵ E. Musiał, *Relacje uczeń – nauczyciel kluczem do udanego nauczania*, „Edukacja – Technika – Informatyka”, 2016, nr 3, s. 222–223.

²⁶ M. Ratajczak-Mrozek, Ł. Małys, *Współpraca formalna i nieformalna w ramach łańcucha dostaw a wyniki przedsiębiorstw – analiza empiryczna*, „Zeszyty Naukowe UEP”, 2012, nr 220, s. 23.

Podobna sytuacja występuje w edukacji, dlatego warto zastanowić się, czy nie zatraciliśmy wartości kształcenia za pomocą innych rodzajów edukacji. Być może właśnie inne rodzaje edukacji stanowią panaceum dla współczesności i pozwalają na zdobywanie kompetencji i budowanie relacji społecznych i zawodowych²⁷. Obecnie trzeba zwrócić uwagę na dodatkowe rodzaje wsparcia edukacji, np. poprzez studia podyplomowe, kursy, szkolenia²⁸.

Kolejnym filarem edukacji jest uczyć się, aby żyć wspólnie. Będąc członkiem Unii Europejskiej, musimy się jednoczyć i stawać osobami, które żyją zgodnie z duchem współczesności, są tolerancyjni wobec innych, potrafią zachować własne przekonania religijne, nie uznawać koloru skóry za wyznacznik człowieczeństwa, uznawać osiągnięcia innych narodów, być dumnym z własnego pochodzenia. by umieć współdzielić świat z innymi ludźmi. Omawiany filar ukierunkowuje edukację na to, aby obrała dwie wzajemnie uzupełniające się drogi: na pierwszym poziomie stopniowe odkrywanie innego, a na następnym poziomie i przez całe życie – zaangażowanie się we wspólne projekty, jako skuteczną metodę unikania lub rozwiązywania konfliktów²⁹. Wprowadzenie do praktyki szkolnej realizacji projektów sprawia, że cały proces dydaktyczny będzie wymagać od uczniów uruchomienia wyższych czynności poznawczych³⁰.

Projekt w ujęciu edukacyjnym jest przedsięwzięciem zainicjowanym przez uczniów, czasami przy niewielkim współudziale nauczyciela, który pobudza inicjatywę, wspomaga realizację oraz dyskretnie koordynuje i kontroluje pracę zespołu. Obecnie każdy nauczyciel musi mieć świadomość, że technologia informacyjna stwarza warunki doskonalenia umiejętności w wielu zakresach, m.in.:

- komunikowania się – dostarcza środków indywidualnych i grupowych prezentacji, pozwala w określony sposób na udostępnianie danych w Internecie,
- uczenia się na odległość, np. wykonywania prac metodami telekomunikacyjnymi dzięki systemowi komputerowemu, serwerowi zdalnego dostępu i sieci określonej szkoły, placówki, przedsiębiorstwa,
- udostępniania obrazów pojedynczych zjawisk, pokazywania złożoności, umożliwiania zestawienia i całościowego postrzegania, wspomagania pracy twórczej,

²⁷ *Raport Delorsa...*

²⁸ A. Marcinkiewicz, *Pozaformalne i nieformalne aspekty edukacji akademickiej*, „Ogrody Nauk i Sztuk”, 2013, nr 3, s. 46–53.

²⁹ *Raport Delorsa...*

³⁰ W. Walat, *Architektoniczna przestrzeń...*, s. 14.

- porządkowania i usprawniania organizacji nauki poprzez posługiwanie się wieloma technikami i narzędziami,
- poszukiwania – realizowanego za pomocą urządzeń i narzędzi, które umożliwiają wyszukiwanie, porządkowanie i wykorzystywanie informacji ze źródeł,
- doskonalenia się – ułatwia naukę z wykorzystaniem użytecznych programów komputerowych,
- współpracy – ułatwia pracę w grupie (lokalnej i globalnej) i osiągnięcie porozumienia, może być wykorzystana do nawiązywania i podtrzymania kontaktów oraz budowania więzi międzyludzkich³¹.

Działania projektowe powodują zmiany w wymiarze zarówno fizycznym, intelektualnym, jak i emocjonalnym, co czyni z procesu uczenia się wyzwanie badawczo-eksploracyjne ukierunkowane na określony cel³². Edukacja powinna więc dążyć do poznawania życia innych ludzi i ujawniać istniejące zależności między nimi. W edukacji powinno się stwarzać miejsce na realizację projektów i wspólnej pracy uczniów, tak aby wspólne działania rozszerzały poszanowanie pluralizmu, wzajemnego zrozumienia i pokoju.

Ostatni filar *Raportu J. Delorsa* to stwierdzenie, że trzeba uczyć się, aby być. Postuluje się, aby edukacja tworzona współcześnie przyczyniła się do rozwoju każdej jednostki, jej umysłu, ciała, inteligencji, wrażliwości, poczucia estetyki, osobistej odpowiedzialności i duchowości. Jest to ostatni filar, w który określono, że aby uczeń łatwiej mógł osiągnąć pełny rozwój swojej osobowości, powinien zwiększać zdolność do autonomii, osądu i osobistej odpowiedzialności³³. Realizując ten cel, nie wolno zaniedbać w edukacji potencjału jednostki: pamięci, rozumowania, poczucia estetyki, zdolności fizycznych, umiejętności porozumiewania się itp. W związku z tym ważne jest, aby rozpatrywać edukację całościowo. Ta wizja powinna inspirować i ukierunkowywać reformy edukacyjne, czy to w zakresie opracowywania programów, czy definiowania nowych form edukacji.

Główną uwagę trzeba zwrócić na to, aby nowy model edukacji uczył odnajdywania informacji, korzystania z narzędzi i metod, które pozwolą uczniowi na opanowanie określonej wiedzy. Należy od uczenia wymagać znajomości poszukiwania metod rozwiązywania problemów, a nie opa-

³¹ E. Perzycka, *Świadome doskonalenie jakości pracy nauczyciela w zakresie technologii informacyjnej* [w:] *Diagnoza i ewaluacja pedagogiczno-psychologiczna – stan i perspektywa badań*, red. K. Wenta, E. Perzycka, Szczecin 2004, s. 161.

³² J. Nowak, *Metoda projektów a efektywność kształcenia na etapie edukacji wczesnoszkolnej* [w:] *Ewaluacja i innowacje w dialogu*, red. J. Grzesiak, Kalisz–Konin 2008, s. 325–334.

³³ *Raport Delorsa....*

nowania gotowych rozwiązań z książek. Nauczyciele powinni stymulować pamięć ucznia, jego myślenie i uwagę, a w szczególności inspirować do działalności edukacyjnej. Każdy uczeń musi również uczyć się metod współpracy i działalności grupowej, które obecnie są drogą do sukcesu. Dziś bogactwo stanowią umiejętności, a nie dokumenty potwierdzające kwalifikacje. Bardzo ważne więc staje się rozwijanie umiejętności informacyjno-komunikacyjnych, które są podstawą współczesnego rynku pracy.

W nowym modelu edukacyjnym każdy uczeń powinien być w stanie podjąć współpracę z obywatelem innego państwa, by razem pracować i rozwiązywać problemy. Zatem kierunkiem zmian nowej szkoły jest dbanie o pełny rozwój osobowości, inteligencji, duchowości każdego ucznia. Zakłada się również zmianę funkcji nauczyciela i sposobu jego pracy z uczniami. Nauczyciel przyjmuje funkcję dyrygenta lub menedżera zarządzającego zasobami intelektualnymi i osobowościowymi danego ucznia³⁴.

Obecnie polskie szkoły nie są w stanie wprowadzić tak szerokich zmian, nie nadążają za podstawowym wyposażeniem klasopracowni, zakupem najnowszych technologii, ich wdrożeniem do celów edukacyjnych³⁵. Potwierdzają to wyniki badań przeprowadzonych w 2017 roku na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego na temat polskiej szkoły w dobie cyfryzacji³⁶. W związku z tym rozwiązania poszukuje się w dodatkowych formach kształcenia, które pozwolą na realizację założeń *Raportu J. Delorsa*.

Współczesne formy wspierające realizację nowego modelu edukacyjnego

Całościowa realizacja powyższych założeń możliwa jest zgodnie z założeniami *Raportu J. Delorsa* tylko poprzez wykorzystanie wszystkich rodzajów edukacji. Dzisiaj w społeczeństwie informacyjnym poszukuje się rozwiązania wymienionych problemów poprzez wspieranie tradycyjnej edukacji (formalnej) innymi formami kształcenia. Obecnie wśród najbardziej znanych dodatkowych form kształcenia są edukacja pozaformalna i nieformalna. Ich rozwój rozpoczął się po publikacji ra-

³⁴ E. Petlák, *Rola nauczyciela we współczesnej szkole*, Warszawa 2008, s. 66.

³⁵ M. Sysło, *Rozwój technologii informacyjnej a edukacja – stan, kierunki, wyzwania* [w:] *Holistyczne i analityczne metody diagnostyki edukacyjnej. Perspektywy informatyczne egzaminów szkolnych*, red. B. Niemierko, G. Szyling, Gdańsk 2005, s. 34–59.

³⁶ *Raport pt. Polska szkoła w dobie cyfryzacji. Diagnoza 2017*, Warszawa 2017, s. 23–24.

portów Unii Europejskiej: *Młodzież w działaniu*³⁷ oraz *Uczyć się inaczej*³⁸. Na podstawie zawartych w raportach wniosków opracowano dla każdej z wymienionych form charakterystyczne cechy, które rozdzieliły ich rolę i funkcje od kształcenia formalnego. Pierwsza z nich stała się bezpośrednim wsparciem tradycyjnej szkoły, natomiast druga skierowana została nie tylko do szkół, ale i wszystkich ludzi w celu aktualizacji wiedzy i umiejętności.

Edukacja pozaformalna jest obecnie najpopularniejszym sposobem wspierania tradycyjnego kształcenia formalnego (edukacji formalnej). Edukacja pozaformalna definiowana jest jako uczenie się zorganizowane instytucjonalnie, jednak poza programami kształcenia i szkoleniami prowadzącymi do uzyskania kwalifikacji zarejestrowanej³⁹.

Miejscem edukacji pozaformalnej są najczęściej instytucje o charakterze edukacyjnym, np. uczelnie, muzea, centra nauki, domy kultury. Dodatkowo każda forma edukacji pozaformalnej objęta jest programem nauczania, który zakłada pewne cele do zrealizowania. Program nauczania może dotyczyć różnych treści kształcenia, zarówno tych, które realizowane są w edukacji formalnej, jak i całkowicie nowych obszarów wiedzy. Pozwala to na utrwalenie starych i tworzenie nowych struktur wiedzy. Ważnym aspektem edukacji pozaformalnej jest także wykorzystywanie nowoczesnych form pracy, np. warsztatów interaktywnych, podczas których stosuje się metody WebQuest, map mentalnych, meta-planów. Warto dodać, że uczniowie podczas nauki w edukacji pozaformalnej mogą wykorzystywać niedostępne na zajęciach szkolnych technologie informacyjne. Edukacja pozaformalna opiera się na cechach podobnych do edukacji formalnej, lecz biorący w niej udział uczniowie robią to dobrowolnie. Oznacza to, że świadomie przystępują do nauki, mając wewnętrzną motywację do uczenia się.

Edukacja nieformalna to ciąg czynności podejmowanych w celu samodzielnego nauczania się czegoś lub proces uczenia się, któremu towarzyszą inne aktywności, np. uczestnictwo w różnych wydarzeniach lub aktywnościach o charakterze rekreacyjnym. Dla tego rodzaju edukacji istnieją pojęcia zamiennie, takie jak: „kształcenie incydentalne”, „samodzielne uczenie się”, „samokształcenie”, „uczenie się w toku pracy”, „uczenie się przez praktykę”, „uczenie się przez zabawę”. Edukacja nieformalna definiowana

³⁷ *Raport Efekty uczenia się w Programie „Młodzież w działaniu”*, Warszawa 2014, s. 11.

³⁸ A. Szlęk, *Uczyć się inaczej – nowe kompendium wiedzy na temat edukacji pozaformalnej*, Warszawa 2013, s. 12.

³⁹ S. Sławiński [i in.], *Słownik podstawowych terminów dotyczących krajowego systemu kwalifikacji*, Warszawa 2014, s. 13.

jest jako „zdobywanie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych w toku różnorodnych aktywności poza zorganizowanymi formami kształcenia”⁴⁰. Edukacja nieformalna „trwa przez całe życie i jest procesem niezorganizowanym i niesystematycznym, w którym człowiek nabywa wiadomości, sprawności, przekonań i postaw na podstawie codziennego doświadczenia oraz wpływów wychowawczych otoczenia”⁴¹.

Można zatem stwierdzić, że nowy model kształcenia dla społeczeństwa informacyjnego powinien być realizowany poprzez kształcenie uczniów formalne, ale z wykorzystaniem wskazanych pozaszkolnych form kształcenia. W ten sposób możliwe jest wykonanie założeń zaprezentowanych w przedstawionym modelu edukacyjnym.

Zakończenie

Podsumowując przedstawione zagadnienie nowego modelu edukacyjnego w społeczeństwie informacyjnym, trudno wyobrazić sobie jego dalszy rozwój bez prawidłowo określonej i prowadzonej edukacji. W związku z tym należy bezwzględnie szukać innych rozwiązań, które będą wpisywać się w charakterystykę współczesnego społeczeństwa. W przedstawionym modelu uwzględniono wszystkie najważniejsze filary współczesnego kształcenia. Warto pamiętać, że realizacja tego modelu możliwa jest tylko poprzez wykorzystanie pozaszkolnych form wspierania kształcenia formalnego (odbywającego się w szkole).

Bibliografia

- Babik W., *Kultura informacyjna – spojrzenie z punktu widzenia ekologii informacji* [w:] *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym – teoria i praktyka*, red. H. Batorowska, Z. Kwiasowski, Kraków 2016.
- Buregwa-Czuma S., Garwol K., *Definicje, właściwości i funkcje społeczeństwa informacyjnego* [w:] *Dydaktyka informatyki. Problemy i wyzwania społeczeństwa informacyjnego*, red. W. Furmanek, A. Piecuch, Rzeszów 2011.
- Czajkowska I.B., *Oddziaływanie mass mediów i hipermediów – szanse i zagrożenia*, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna”, 2005, nr 1.
- Furmanek W., *Humanistyczna pedagogika pracy. Praca człowieka w cywilizacji informacyjnej*, Rzeszów 2014.
- Furmanek W., *Ogólna charakterystyka przemian cywilizacyjnych*, „Dydaktyka Informatyki”, 2004, nr 1.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ I. Stalończyk, *Edukacja formalna i pozaformalna w procesie kształtowania społeczeństwa wiedzy*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, 2014, nr 37, s. 325.

- Krztoń W., *XXI wiek – wiekiem społeczeństwa informacyjnego*, „Modern management review”, 2015, nr 3.
- Marcinkiewicz A., *Pozaformalne i nieformalne aspekty edukacji akademickiej*, „Ogrody Nauk i Sztuk”, 2013, nr 3.
- Musiał E., *Relacje uczeń – nauczyciel kluczem do udanego nauczania*, „Edukacja – Technika – Informatyka”, 2016, nr 3, DOI: 10.15584/eti.2016.3.33
- Nowak J., *Metoda projektów a efektywność kształcenia na etapie edukacji wczesnoszkolnej* [w:] *Ewaluacja i innowacje w dialogu*, red. J. Grzesiak, Kalisz–Konin 2008.
- Papińska-Kacperek J., *Nowa epoka – społeczeństwo informacyjne* [w:] *Spółeczeństwo informacyjne*, red. J. Papińska-Kacperek, Warszawa 2008.
- Perzycka E., *Świadome doskonalenie jakości pracy nauczyciela w zakresie technologii informacyjnej* [w:] *Diagnoza i ewaluacja pedagogiczno-psychologiczna – stan i perspektywa badań*, red. K. Wenta, E. Perzycka, Szczecin 2004.
- Petlák E., *Rola nauczyciela we współczesnej szkole*, Warszawa 2008.
- Pikuła N.G., Białożyty K., *Edukacja całościowa – z perspektywy emerytowanych nauczycieli* [w:] *Edukacja i praca nauczyciela a ciągłość i zmiana – konteksty empiryczne*, red. N.G. Pikuła, K. Białożyty, J. Madalińska-Michalak, Kraków 2017.
- Pogorzelska A., *Zagadnienie kompetencji zawodowych w kontekście zachowań transgresyjnych – informacja z badań*, „Szkoła – Zawód – Praca”, 2016, nr 12.
- Raport Delorsa*, Polski Komitet ds. UNESCO, <http://www.unesco.pl> (8.01.2022).
- Raport Efekty uczenia się w Programie „Młodzież w działaniu”*, Warszawa 2014.
- Raport pt. Polska szkoła w dobie cyfryzacji. Diagnoza 2017*, Warszawa 2017.
- Ratajczak-Mrozek M., Małyś Ł., *Współpraca formalna i nieformalna w ramach łańcucha dostaw a wyniki przedsiębiorstw – analiza empiryczna*, „Zeszyty Naukowe UEP”, 2012, nr 220.
- Rynkowska M., *Raport GumeTree 2017, Aktywni+, Przyszłość rynku pracy*.
- Skibińska M., *Information Literacy – A Review of the Development Trends of the Information Literacy Concept*, „Przegląd Badań Edukacyjnych”, 2021, nr 34, DOI 10.12775/PBE.2021.025
- Sławiński S. [i in.], *Słownik podstawowych terminów dotyczących krajowego systemu kwalifikacji*, Warszawa 2014.
- Stalończyk I., *Edukacja formalna i pozaformalna w procesie kształtowania społeczeństwa wiedzy*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, 2014, nr 37.
- Syśło M., *Rozwój technologii informacyjnej a edukacja – stan, kierunki, wyzwania* [w:] *Holistyczne i analityczne metody diagnostyki edukacyjnej. Perspektywy informatyczne egzaminów szkolnych*, red. B. Niemierko, G. Szyling, Gdańsk 2005.
- Szewczyk A., *Spółeczeństwo informacyjne – problemy rozwoju*, Warszawa 2007.
- Szłęk A., *Uczyć się inaczej – nowe kompendium wiedzy na temat edukacji pozaformalnej*, Warszawa 2013.
- Tuczyński K., *Technologiczna transformacja społeczna w aspekcie edukacji akademickiej*, „Polityka i Społeczeństwo”, 2021, nr 4, DOI: 10.15584/polispol.2021.4.11
- Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. – Komitet Integracji Europejskiej (Dz.U. 1996, nr 106, poz. 494).
- Walat W., *Architektoniczna przestrzeń edukacyjna w wymiarze nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych*, „Szkoła – Zawód – Praca”, 2017, nr 14.
- Walat W., *Poszukiwanie nowego modelu edukacji w oparciu o idee kognitywizmu i konstrukttywizmu*, „Edukacja – Technika – Informatyka”, 2010, nr 1.
- Współczynnik skolaryzacji*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl> (14.04.2022).

A new dimension of education in the information society

Abstract

The article presents the development of the information society focusing on its most important features and functions that must be reflected in the field of modern education. On the basis of the presented characteristics, an attempt was made to define a new educational model developed on the basis of the guidelines of the J. Delors Report, which assumes four pillars of knowledge. The mentioned and indicated pillars become a determinant for education in the information society. Practical forms of education were indicated for the developed theoretical model, which allow for its implementation.

Keywords: information society, education, non-formal, informal